

IWONA KRÓL

Uniwersytet Jagielloński, Kraków
iwona.krol@uj.edu.pl

Nazwy kolorów w języku arabskim oraz w języku polskim

W języku arabskim, podobnie jak w języku polskim, istnieje duża grupa leksemów przymiotnikowych będących nazwami kolorów. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie (w perspektywie synchronicznej) podobieństw i różnic pomiędzy systemami słowotwórczymi języka polskiego oraz arabskiego języka standardowego¹ w zakresie nazywania kolorów. W części pierwszej zostaną omówione podstawowe nazwy kolorów, a w części drugiej – nazwy niepodstawowe. Artykuł może stanowić punkt wyjścia dla dalszych badań porównawczych dotyczących semantyki nazw kolorów w tych dwóch tak różnych strukturalnie i funkcjonujących w tak odmiennym kontekście kulturowym językach.

Problematykę nazw kolorów i ich semantyki w języku polskim przedstawiają m.in. prace A. Zaręby (1954), W. Michery (1987), J. Grzeni (1993) czy R. Tokarskiego (2004). Poświęcona jest jej także część 2-tomowego wydawnictwa prezentującego rozprawy i artykuły z dziedziny porównawczej semantyki leksykalnej (Grzegorzycowa, Waszakowa: 2000, 2003).

Kwestie związane z wyznaczaniem nazw podstawowych w języku arabskim podejmuje prace Al-Jehani'ego (1990), Jernudda i White'a (1983), A. Borga (2007), jednak wszystkie one dotyczą odmian dialektalnych tego języka.

W niniejszym artykule podstawę dla ekscerpcji nazw przymiotnikowych stanowią: dla języka polskiego – „Słownik współczesnego języka polskiego” (Dunaj 1996), a dla języka arabskiego – internetowy słownik Al-Ma‘ānī (w części arabsko-arabskiej). Zacytowane w artykule definicje znaczeń przykładowych leksemów pochodzą z tych właśnie słowników.

¹ Oficjalna, literacka odmiana współczesnego języka arabskiego używana (głównie w formie pisanej) we wszystkich krajach arabskich. W potocznej komunikacji stosuje się terytorialnie zróżnicowane dialekty.

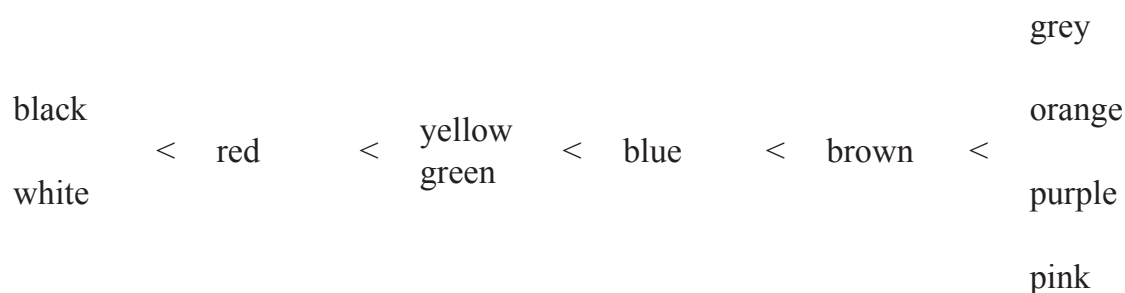
Podstawowe nazwy kolorów

Autorzy przywołanych powyżej publikacji (dotyczących obu języków) posługują się opartą na kryteriach językowych, klasyczną już dzisiaj systematyką nazw barw, wywodzącą się z psycholingwistycznych badań B. Berlina i P. Kaya. Po przebadaniu około 100 języków badacze ci doszli do wniosku, że w każdym języku naturalnym występuje najwyżej 11 podstawowych nazw kolorów, a pozostałe – to nazwy niepodstawowe. Zaproponowany przez nich zestaw 11 nazw podstawowych występujących w języku angielskim obejmuje: *white, black, red, green, yellow, blue, brown, purple, pink, orange, grey*.

Według Berlina i Kaya podstawowe nazwy kolorów charakteryzują się następującymi właściwościami (Berlin, Kay 1969: 5–7):

- są jednowyrazowe, niezłożone morfologicznie, a więc ich znaczenie nie jest sumą znaczeń składowych;
- ich znaczenia są proste i „rozłączne” – znaczenia żadnej z nich nie można zdefiniować (nawet częściowo) za pomocą nazw innych barw;
- ich stosowanie nie ogranicza się do określonej klasy obiektów;
- są psychologicznie wyraziste – informatorzy wymieniają je jako pierwsze i mają stabilne opinie na temat ich znaczenia i stosowania.

Berlin i Kay zasugerowali także istnienie w językach naturalnych hierarchii nazw barw wynikającej z kolejności ich pojawiania się w danym języku.

Jeśli w danym języku występuje któraś z wymienionych nazw, zawsze są w nim obecne także wszystkie nazwy występujące w diagramie na lewo od niej (są one zarazem historycznie wcześniejsze). Sześć pierwszych nazw (licząc od lewej) to nazwy tzw. „barw ogniskowych”, natomiast pozostałe to nazwy „barw mieszanych”.

W języku polskim także wyróżnia się 11 podstawowych nazw barw (są to odpowiedniki nazw angielskich): *biały, czarny, czerwony, żółty, zielony, niebieski, brązowy, szary, fioletowy, pomarańczowy* i *różowy* (Tokarski 2004: 21). Traktuje się je jako niezłożone semantycznie nazwy cech abstrakcyjnych. Niektórzy badacze skłonni są ograniczyć tę liczbę. J. Grzenia (1993: 160–161) do podstawowych nazw barw zalicza jedynie 9 nazw przymiotnikowych: *biały, szary, czarny, żółty, czerwony, brązowy, niebieski, zielony, pomarańczowy*. Argumentuje, że nazwę *różowy* można zdefiniować za pomocą nazw [biały + czerwony], natomiast nazwę *fioletowy* należy włączyć do

podpoła semantycznego nazwy *niebieski*. Z formalnego punktu widzenia podstawowe nazwy kolorów to nazwy synchronicznie niepodzielne słowotwórczo lub na tyle zleksykalizowane, że ich związek z wyrazem motywującym przestał być uchwytny. Według J. Grzeni wyjątek stanowi nazwa *pomarańczowy*, gdyż mimo wyraźnej motywacji rzeczownikowej nie jest ona traktowana jako semantycznie złożona i dlatego włącza ją do zestawu nazw podstawowych.

W badaniach nad semantyką nazw kolorów wyróżnia się także niekiedy pierwsze sześć (Grzenia 1993: 159; Michera 1987: 95) lub siedem (Waszakowa 2000: 21–22 za Wierzbicką 1992: 221) spośród wymienionych przez Berlina i Kaya nazw, jako te, które oddają najbardziej podstawowe pojęcia barw związane z uniwersalnym w wymiarze ludzkim doświadczeniem ich prototypów. Pozostałe traktuje się natomiast jako nazwy barw będących ich melanzami.

W języku arabskim istnieją odpowiedniki wszystkich wyróżnionych przez Berlina i Kaya nazw barw. Natomiast wymienione przez nich kryteria spełniają (łącznie) jedynie przymiotniki realizujące wspólny schemat wyrazowy أَفْعَلُ /ʾafʿal/ – charakterystyczny dla przymiotników oznaczających kolory i ułomności cielesne – i w rodzaju męskim identyczny z formami elatiwu (Girod 2007: 13). Przymiotniki te stanowią zbiór 6 nazw barw ogniskowych: أَسْوَدُ /ʾaswad/ *czarny*, أَبْيَضُ /ʾabyaḍ/ *biały*, أَحْمَرُ /ʾaḥmar/ *czzerwony*, أَصْفَرُ /ʾaṣfar/ *żółty*, أَزْرَقُ /ʾazraq/ *niebieski* oraz أَحْضَرُ /ʾaḥḍar/ *zielony*. Są one derywatami od czasowników nazywających stany, np. أَزْرَقُ /ʾazraq/ *niebieski* ← زَرَقَ /zariqa/ *być niebieskim* (Holes 2004: 157).

Realizujący ten sam schemat wyrazowy przymiotnik أَشْهَبُ /ʾašhab/ *szary, popielaty* jest na tyle rzadko używany, że nie spełnia kryterium psychologicznej wyrazistości. Ten sam schemat realizują nazwy: أَشْفَرُ /ʾašfar/ *jasny, blond*, أَسْمَرُ /ʾasmar/ *ciemny, brunet* i أَشْيَبُ /ʾašyab/ *siwy*, jednak ze względu na to, że ich użycie ogranicza się do określonej grupy obiektów (oznaczają wyłącznie barwę ludzkich włosów), nie można ich zaliczyć do podstawowych nazw kolorów.

Pozostałe pięć odpowiedników nazw podstawowych wyróżnionych przez Berlina i Kaya to:

- brązowy
بُنِّيُّ /bunniyy/ *brązowy* ← بُنُّ /bunn/ *ziarno kawowe*:
لون أحمر قاتم يشبه لون البن المطحون ‘kolor ciemnoczerwony przypominający kolor zmielonej kawy’,
بُرُونْزِيُّ /burūnziyy/ *brązowy* ← بُرُونْزُ /burūnz/ *brąz (metal)*:
لون بني يتراوح بين البني المائل للأصفر إلى البني الزيتوني ‘kolor brązowy, między brązowo-żółtym a brązowo-oliwkowym’;
- szary
رَمَادِيُّ /ramādiyy/ *szary* ← رَمَادٌ /ramād/ *popiół*:
‘w kolorze popiołu, pomiędzy białym a czarnym’,
رَصَاصِيُّ /raṣāsiyy/ *ołowiany* ← رَصَاصٌ /raṣās/ *ołów*:
‘w kolorze takim jak ołów’,

فِضِّي /fiddiyy/ *srebrny, srebrzysty* ← فِضَّة /fidḍa/ *srebro*;
رَمَادِي فَاتِحُ *jasnopopielaty*;

- fioletowy

بَنْفَسَجِي /banafsaḡiyy/ *fioletowy* ← بَنْفَسَجْ /banafsaḡ/ *fiolki* (n. coll.):
‘w kolorze fiołka, niebieski wpadający w czerwień’;

- pomarańczowy

بُرْتُقَالِي /burtuqāliyy/ *pomarańczowy* ← بُرْتُقَالٌ /burtuqāl/ *pomarańcze* (n. coll.):
‘w kolorze skórki pomarańczowej’;

- różowy

وَرْدِي /wardiyy/ *różowy* ← وَرْدٌ /ward/ *róże* (n. coll.):
‘w kolorze róż’;

زَهْرِي /zahriyy/ *różowy* dosł. *kwiatowy* ← زَهْرٌ /zahr/ *kwiaty* (n. coll.).

Wszystkie one są przymiotnikami relacyjnymi motywowanymi przez nazwy rzeczownikowe, których desygnaty stanowią ich wzorce kolorystyczne. Nie spełniają kryteriów klasyfikacji Berlina i Kaya, gdyż są derywatami o czytelnej motywacji, a ich definicje zawierają w większości podstawowe nazwy kolorów.

Po przeanalizowaniu możliwości, jakie stwarza system języka arabskiego w zakresie nazywania kolorów, można zatem stwierdzić, że występuje w nim 6 podstawowych nazw kolorów, będących nazwami barw ogniskowych (’aswad/ *czarny*, ’abyad/ *biały*, ’aḥmar/ *czzerwony*, ’aṣfar/ *żółty*, ’azraq/ *niebieski* oraz ’aḡdar/ *zielony*).

Dodatkową, niewskazaną przez Berlina i Kaya właściwością nazw podstawowych jest moim zdaniem stopniowalność. Z semantycznego punktu widzenia podstawowe nazwy kolorów to przymiotniki absolutne („ich znaczenie nie zależy od jakiegokolwiek punktu odniesienia, pozostaje takie samo dla wszystkich użytkowników języka bez względu na kontekst”) nazywające stopniowalne cechy jakościowe (Nagórko 1987: 66–81). Zarówno w języku polskim, jak i w języku arabskim stopień intensywności cechy – w tym przypadku natężenie koloru (znaczenie gradacyjne) – określany jest za pomocą rozmaitych środków językowych. W obu językach nazwy kolorów podlegają zarówno stopniowaniu względnemu, jak i bezwzględemu.

Stopniowanie względne służy porównaniu natężenia cechy przypisanej jednemu obiektowi z natężeniem tej samej cechy przypisanej innemu obiektowi (lub obiektom). W każdym z omawianych tu języków angażuje ono odmienne środki językowe.

W opisie języka polskiego stopniowanie względne zaliczane jest do słowotwórstwa (GWJP 1999: 503–505). Derywaty stopnia wyższego oraz stopnia najwyższego są formacjami sufiksalnymi o dużym stopniu regularności formalnej. Wykładnikami stopnia wyższego jest – w zależności od wygłosu podstawy słowotwórczej – sufiks -szy (*bielszy*) lub -ejszy (*czarniejszy*). Formy stopnia najwyższego tworzone są od form stopnia wyższego za pomocą prefiksu naj-. W przypadku niektórych przymiotników stosuje się analityczne formy stopnia wyższego i najwyższego, odpowiednio z przysłówkami *bar-*

dziej oraz *najbardziej* (*najbardziej niebieski*). W przypadku nazw kolorów formy komparatiwu oznaczają większe natężenie cechy jednego obiektu w stosunku do innego, natomiast formy superlatywne – większe natężenie cechy danego obiektu w porównaniu do wszystkich innych należących do tego samego zbioru. Stopniowanie analityczne umożliwia także wyrażenie mniejszego nasilenia cechy (przymiotnik poprzedza się wówczas przysłówkiem *mniej*, *najmniej*). Stopniowaniu podlegają w zasadzie wyłącznie przymiotniki będące podstawowymi nazwami kolorów. Natomiast nazwy niepodstawowe, nazywające barwy ze względu na relację podobieństwa do przedmiotu, którego nazwa stanowi ich podstawę słowotwórczą, nie są stopniowalne. Na przykład przedmiot określony przymiotnikiem *groszkowy* ma kolor jasnozielony, a jeśli natężenie zieleni zmieni się, przedmiot ten nie jest *groszkowy*. Analogicznie takie przymiotniki jak *seledynowy*, *brudnozielony*, *jasnoczerwony*, *rdzawożłoty*, *mlecznoróżowy* itp. nie mogą podlegać stopniowaniu, gdyż oznaczają barwy o ściśle określonym odcieniu.

W języku arabskim stopniowanie względne jest domeną składni i polega na tworzeniu grup wyrazowych realizujących składnię rzędu (Ryding 2005: 245–253). Formy komparatiwu uzyskuje się, łącząc elativus (tworzony wyłącznie od przymiotników 3-spółgłoskowych) z wyrażeniem przyimkowym (przyimek مِنْ /min/ *od*) wyrażającym porównanie pod względem jakiejś cechy, np. أَكْبَرُ مِنْهُ /'akbar min-hu/ *większy od niego*. Natomiast formy superlatiwu uzyskuje się, łącząc elativus z:

(i) rzeczownikiem w liczbie pojedynczej (w formie nieokreślonej), co oznacza największe natężenie cechy, np. أَكْبَرُ مَدِينَةٍ /'akbar mađīna/ *największe miasto* lub:

(ii) rzeczownikiem w liczbie mnogiej (w formie określonej), co oznacza największe natężenie cechy w porównaniu z wszystkimi przedmiotami należącymi do tego samego zbioru, np. أَكْبَرُ الْمُدُنِ /'akbar al-mudun/ *największe miasto, największe spośród miast*.

W przypadku niektórych przymiotników (przede wszystkim zawierających więcej niż 3 spółgłoski) stosowane jest stopniowanie analityczne (Danecki 2001: 426). Wykorzystuje się tu elatiwy od przymiotników كَثِيرٌ /kaṭīr/ *liczny*, شَدِيدٌ /šađīd/ *mocny* (dla wskazania mniejszego natężenia cechy – elativus od przymiotnika قَلِيلٌ /qałīl/ *nieliczny*) w połączeniu z rzeczownikiem (w accusativie) nazywającym daną cechę, np. أَكْثَرُ الْمُتَمَثِّلَاتِ شُهْرَةً /'akṭar al-mumattīlāt šuhratan/ *najsławniejsza z aktorek* [dosł. największa sławą].

W przypadku podstawowych nazw kolorów zastosowanie ma wyłącznie stopniowanie opisowe. Wynika to z homonimii schematów wyrazowych elatiwu i przymiotnika oznaczającego nazwę koloru: nie można utworzyć elatiwu o schemacie أَفْعَلٌ /'af'al/ od realizującego ten sam schemat przymiotnika. W stopniowaniu opisowym w pozycji po elatiwie (tworzonym od przymiotnika oznaczającego większe lub mniejsze natężenie cechy) występują nazwy abstrakcyjnych cech (rzeczowniki derywowane od czasowników oznaczających stany; Król 2013: 125–126) – tych samych, od których derywuje się przymiotniki oznaczające kolory, np. أَشَدُّ الْوُرُودِ حُمْرَةً /'ašaddu al-wurūd ḥumratan/ *najczerwieńsza z róż* [dosł. najsilniejsza czerwienią, pod względem czerwieni].

Nazwy derywowane od nazw nosicieli cech-kolorów nie podlegają stopniowaniu nie tylko ze względu na swoje znaczenie, lecz także z przyczyn formalnych.

W ich skład wchodzi bowiem większa niż 3 liczba spółgłosek, tak więc nie można wyprowadzać od nich formy elatiwu. Nie znajduje tu zastosowania także stopniowanie analityczne, ponieważ od przymiotników relacyjnych nie derywuje się rzeczowników abstrakcyjnych.

Wskazywaniu na stopień natężenia cechy służy także stopniowanie bezwzględne. Pozwala ono zestawić intensywność cechy przedmiotu z wzorcem, jakim jest desygnat podstawy słowotwórczej (Wróbel 2001: 201), a nie z innym obiektem. W przypadku kolorów dotyczy to przede wszystkim ich nazw podstawowych.

W języku polskim stopniowanie bezwzględne znajduje zastosowanie w przypadku formacji oznaczających intensywność mniejszą od normy (nie całkiem taki jak x). Formacje te określa się mianem deminutywów przymiotnikowych (Satkiewicz 1969: 154–155). Tworzy się je za pomocą sufiksu -awy, np. *niebieskawy*, *zielonkawy* (*zielonawy*), *czarwonawy*, *żółtawy*.

Intensywność przekraczającą normę można wyrazić za pomocą formacji ekspresywnych. Wprowadzają one element emocjonalnego nacechowania wypowiedzi, a zarazem wysokie natężenie cechy (GWJP 1999:506–507). Stosuje się do tego celu sufiksy:

- -utki, np. *żółciutki* (nacechowanie emocjonalne + bardzo żółty),
- -uteńki, np. *bieluteńki*,
- -uśki, np. *bieluśki*,
- -usieńki, np. *czarniusieńki*,
- -uchny, np. *bieluchny*.

Język arabski nie posiada słowotwórczych wykładników tego rodzaju znaczeń.

W obu językach odcień danego koloru można wskazać, uzupełniając przymiotnikowe nazwy kolorów dodatkowymi leksemami. W języku polskim odcień konotują złożenia przysłówkowo-przymiotnikowe, w których drugi człon (nazywający kolor) poprzedzony jest członem precyzującym odcień:

- jasny: *jasno-*, *blado-* czy *pastelowo-* (niejaskrawo, delikatnie), np. *jasnoczerwony*, *bladoróżowy*, *pastelowożółty*,
- ciemny: *ciemno-*, *brudno-*, *buro-*, np. *ciemnoniebieski*, *brudnozielony*,
- intensywny: *żywo-*, *krwisto-*, np. *żywozielony*, *krwistoczerwony*.

W języku arabskim tego rodzaju znaczenia wyraża się za pomocą zestawień dwóch przymiotników, z których pierwszy nazywa kolor, a drugi jego odcień:

- jasny: فَاتِحٌ /fātiḥ/ *jasny*, np. أَحْمَرُ فَاتِحٌ /'aḥmar fātiḥ/ *jasnoczerwony*,
- ciemny: غَامِقٌ /gāmiq/, دَاكِنٌ /dākin/, قَاتِمٌ /qātim/, np. أَحْمَرُ غَامِقٌ /'aḥmar gāmiq/ *ciemnoczerwony*, أَخْضَرُ دَاكِنٌ /'aḥdar dākin/ *ciemnozielony*, أَزْرَقُ قَاتِمٌ /'azraq qātim/ *ciemnoniebieski*.

W niektórych tego rodzaju zestawieniach przymiotnik określający odcień (występujący w postpozycji) łączy się z nazwą tylko jednego koloru:

- حَالِكٌ /ḥālik/ *ciemny, mroczny* – أَسْوَدُ حَالِكٌ /'aswad ḥālik/ *ciemnoczarny, czarny jak smoła*,
- قَانٍ /qānin/ *jaskrawy, krwisty* – أَحْمَرُ قَانٍ /'aḥmar qānin/ *intensywnie czerwony, czerwony jak krew*,

- يَفَعُ /yaqa‘/, نَاصِعٌ /nāsi‘/ jasny, wyraźny, jaskrawy – أَبْيَضُ يَفَعُ /’abyaḍ yaqa‘/, أَبْيَضٌ نَاصِعٌ /’abyaḍ nāsi‘/ intensywnie biały, biały jak śnieg,
- فَاقِعٌ /fāqi‘/ jaskrawy, intensywny – أَصْفَرُ فَاقِعٌ /’aṣfar fāqi‘/ intensywnie żółty, jaskrawożółty,
- نَاضِرٌ /nādir/ świeży, soczysty – أَخْضَرُ نَاضِرٌ intensywnie zielony.

Niepodstawowe nazwy kolorów

Podstawowe nazwy kolorów tworzą synchronicznie zbiór zamknięty i określony dla każdego z opisywanych tutaj języków. Drugą grupę stanowią niepodstawowe nazwy kolorów², podporządkowane semantycznie nazwom podstawowym, będące derywatami (przymiotnikami odrzeczownikowymi) o czytelnej motywacji słowotwórczej lub zapożyczeniami. Używa się ich rzadziej niż nazw podstawowych, cechuje je mniejsza wyrazistość psychologiczna i wykazują bardziej ograniczony zakres łączliwości. W obu językach są to w dużej mierze przymiotniki relacyjne tworzone na bazie rzeczowników, których desygnaty odznaczają się charakterystyczną barwą kojarzoną jednoznacznie przez wszystkich użytkowników.

Mechanizmy derywacyjne bazują na relacji podobieństwa (kategoria symilatywności Grzegorzyczkowa 2001: 479; Król 2011: 150): przymiotniki nazywają kolory obiektów będących desygnatami rzeczowników stanowiących ich podstawę słowotwórczą. Podobieństwo występuje także rzecz jasna między rzeczownikiem będącym podstawą słowotwórczą przymiotnika a rzeczownikiem określanym przez ten przymiotnik, np. *herbaciana róża* ‘róża w kolorze takim jak herbata’. Analogiczne relacje zachodzą w przypadku, gdy omawiane tu przymiotniki desygnują jednocześnie inne własności zmysłowe: smak (np. *malinowy*) czy zapach (np. *migdałowy*).

Przymiotniki odrzeczownikowe oznaczające kolory mogą także realizować znaczenia inne niż porównawcze, np. materiałowe (*złoty pierścionek* ‘ze złota’ – *złote kłosa* ‘w kolorze złota’) czy genetyczne (*sok pomarańczowy* ‘pochodzący z pomarańczy’ – *pomarańczowy szal* ‘w kolorze pomarańczy’).

W języku polskim do tworzenia nazw kolorów na bazie rzeczowników stosuje się formanty sufiksalne, z których żaden nie jest wyspecjalizowany w tej właśnie funkcji. Największą produktywnością wykazuje się formant *-owy* (*pomarańczowy, turkusowy, karminowy*) (Urban 2006: 98). Inne sufiksy (również semantycznie niewyspecjalizowane) to:

- *-ny* (*piwny, pszeniczny*),
- *-any* (*herbaciany*),
- *-asty* (*ceglasty, konopiasty*),
- *-isty* (*srebrzysty, złocisty, cielisty*).

² Kryteria wydzielenia niepodstawowych nazw barw za: I. Bjelajeva 2000, Niepodstawowe nazwy barwy zielonej w języku polskim, czeskim, rosyjskim i ukraińskim, [w:] *Studia z semantyki porównawczej*, cz. 1. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne, red. R. Grzegorzyczkowa, K. Waszakowa, Wydawnictwa UW, Warszawa, s. 93–95.

W tworzeniu przymiotników odrzeczownikowych znajduje zastosowanie (ograniczone) także derywacja paradygmatyczna (*papuzi* ← *papuga*). Istnieje też kilka leksemów nieodmiennych, o syntaktycznych cechach przymiotników: *bordo*, *lila*, *brąz*, *beż*, *blond*, *khaki* (GWJP 1999: 352).

W języku arabskim nazwy kolorów będące derywatami odrzeczownikowymi tworzy się za pomocą sufiksu -iyy, który występuje po temacie fleksyjnym rzeczownika, a przed końcówką fleksyjną (deklinacja tryptotyczna). Ten sam sufiks stosuje się w derywacji zdecydowanej większości przymiotników odrzeczownikowych (relacyjnych), nie jest więc on semantycznie wyspecjalizowany. Natomiast inne sufiksy (-awiyy, -āniyy), używane sporadycznie do tworzenia przymiotników relacyjnych, w przypadku nazw kolorów nie mają w ogóle zastosowania.

Podobnie jak w języku polskim przymiotniki będące nazwami kolorów mogą realizować także znaczenia inne niż porównawcze, np. materiałowe ('zrobiony z'):

فِضِّي /fiḍḍiyy/ ← فِضَّة /fiḍḍa/ *srebro*

1. *srebrny* 'wykonany ze srebra' [خَاتِمٌ فِضِّيٌّ /ḫātim fiḍḍiyy/ *srebrny pierścionek*]
2. *srebrny* 'w kolorze podobnym do srebra' [سَيَّارَةٌ فِضِّيَّةٌ /sayyāra fiḍḍiyya/ *srebrny samochód*]

بُرُونِزِيٌّ /burūnziyy/ ← بُرُنْزٌ /burunz/ *brąz (metal)*

1. *brązowy*, 'wykonany z brązu' [تِمَّالٌ بُرُونِزِيٌّ /timāl burūnziyy/ *posąg z brązu*]
2. *brązowy* 'w kolorze brązu' [لَوْنٌ بِشْرَةٍ بُرُونِزِيٌّ /lawn bašara burūnziyy/ *brązowy odcień skóry*].

W przypadku znaczenia porównawczego ('taki, jak') obok znaczenia 'w kolorze takim jak x' może pojawiać się znaczenie 'o smaku takim jak x':

عَسَلِيٌّ /'asaliyy/ ← عَسَلٌ /'asal/ *miód*

1. *słodki jak miód* [فَاكِهَةٌ عَسَلِيَّةٌ /fākiha 'asaliyya/ *słodkie owoce*]
2. *miodowy* 'w kolorze miodu' [شَعْرٌ عَسَلِيٌّ /ša'r 'asaliyy/ *blond włosy, w kolorze miodu*].

Rzeczowniki nazywające owoce, kwiaty czy warzywa (w większości są to rzeczowniki zbiorowe) pełnią rolę podstawy słotwórczej dla przymiotników nazywających kolor – lecz już nie smak czy zapach. Natomiast znaczenie materiałowe (np. w nazwach potraw z określonego warzywa) uzyskuje się za ich pomocą przy użyciu konstrukcji dopełniaczowej.

فُسْتُقِيٌّ /fustuqiyy/ *pistacjowy* ← فُسْتُقٌ /fustuq/ *pistacje* (n. coll.)

kolor: [عُيُونٌ فُسْتُقِيَّةٌ /uyūn fustuqiyya/ *pistacjowe oczy*]

materiał: [كَعْكٌ فُسْتُقِيٌّ /ka'k fustuq/ *ciasto pistacjowe* '(z) orzechów pistacjowych']

بُرْتُقَالِيٌّ /burtuqāliyy/ *pomarańczowy* ← بُرْتُقَالٌ /burtuqāl/ *pomarańcza*

kolor: [فُسْتَانٌ بُرْتُقَالِيٌّ /fustān burtuqāliyy/ *pomarańczowa suknia*]

materiał: [شَرَابٌ بُرْتُقَالِيٌّ /šarāb burtuqāl/ *syrop pomarańczowy* '(z) pomarańczy']

بَادِنْجَانِيٌّ /bādingāniyy/ ← بَادِنْجَانٌ /bādingān/ *bakłażan*

kolor: [فُسْتَانٌ بَادِنْجَانِيٌّ /fustān bādingāniyy/ *ciemnofioletowa suknia* 'w kolorze bakłażana']

materiał: [سَلَاطَةٌ بَادِنْجَانِيٌّ /salāṭat bādingān/ *sałatka bakłażanowa* '(z) bakłażana'].

Nazwy niepodstawowe można klasyfikować, przyporządkowując je do pola semantycznego podstawowych nazw kolorów, ze wskazaniem cechy, która je wyróżnia. Poniżej podaję przykłady występujących w obu omawianych tu językach niepodstawowych nazw kolorów należących do pól semantycznych wybranych nazw podstawowych.

Kolor czerwony

W języku arabskim:

- قَرْمِزِيّ /qirmiziyy/ *szkarłatny* ← قَرْمِزٌ /qirmiz/ *szkarłat* ‘intensywnie czerwony barwnik’
 ما كان بلون القرمز، أحمر شديد الحمرة ‘w kolorze szkarłatu, intensywnie czerwony’,
- أَرْجَوَانِيّ /ʾurğuwāniyy/ *purpurowy* ← أَرْجَوَانٌ /ʾurğuwān/ *purpura*:
 اللون الأرجواني: اللون الواقع بين البنفسجي والأحمر ‘pomiędzy fioletowym a czerwonym’
- حَمْرِيّ /ḥamriyy/ *bordowy* ← حَمْرٌ /ḥamr/ *wino*:
 خمري اللون: يميل لونه إلى الأسود الضارب إلى الحمرة
 wpadający w czerwień’
- كَرَزِيّ /karaziyy/ *wiśniowy* ← كَرَزٌ /karaz/ *wiśnie* (n. coll.).

W języku polskim:

- *bordowy* ‘ciemnoczerwony’,
- *buraczkowy* ‘ciemnoczerwony z odcieniem fioletowym’,
- *malinowy* ‘różowoczerwony’,
- *amarantowy* ‘czerwonawopurpurowy z odcieniem fioletowym’,
- *ceglasty* ‘podobny kolorem do wypalanej cegły’,
- *koralowy* ‘w kolorze takim, jak koral; czerwony’,
- *pąsowy* ‘jasnoczerwony (zwykle o intensywnym odcieniu)’,
- *karminowy* ‘w kolorze karminu; jaskrawoczerwony’,
- *wiśniowy* ‘taki, który swą barwą przypomina kolor dojrzałych owoców wiśni; ciemnoczerwony’,
- *karmazynowy* ‘intensywnie czerwony, szkarłatny’.

Ten ostatni leksem pochodzi z języka arabskiego, a do polszczyzny został zapożyczony za pośrednictwem języka włoskiego i niemieckiego.

Kolor niebieski

W języku arabskim:

- سَمَاوِيّ *błękitny* ← سَمَاءٌ /samāʾ/ *niebo*:
 سماوي اللون: لون أزرق فاتح يميل إلى زرقة السماء ‘w błękitnym kolorze: jasnoniebieski, zbliżony do błękitu nieba’ (także: *niebieski, niebiański, boski*),
- نَيْلِيّ /nīliyy/ *ciemnobłękitny* ← نَيْلٌ /nīl/ *indygowiec* ‘roślina, z której pochodzi barwnik indygo’:
 صباغ أزرق اللون مستخرج من نبات النيل
 z indygowca’,

- *كُحْلِيّ* /kuḥliyy/ *granatowy* ← *كُحْلٌ* /kuḥl/ *antymon* ‘proszek do czernienia oczu’: w kolorze antymonu, tzn. ciemnoniebieski wpadający w czerń’.
- *فَيْرُوزِيّ* /fayrūziyy/ *turkusowy* ← *فَيْرُوزٌ* /fayrūz/ *turkus*: w kolorze turkus, niebiesko-zielony’,
- *لَبَنِيّ* /labaniyy/ *błękitny*, dosł. *mleczny* ← *لَبَنٌ* /laban/ *mleko, jogurt*: w kolorze błękitny, jasnoniebieski’.

W języku polskim:

- *błękitny* ‘niebieski, modry’,
- *granatowy* ‘ciemnoniebieski wpadający w czarny’,
- *lazurowy* ‘niebieski, błękitny’,
- *siny* ‘niebieski z fioletowym lub szarym odcieniem’,
- *szafirowy* ‘intensywnie ciemnoniebieski’,
- *turkusowy* ‘w kolorze turkus, niebieski z odcieniem zielonego’,
- *lazurowy* ‘niebieski, błękitny’.

Kolor zielony

W języku arabskim:

- *زَيْتُونِيّ* /zaytūniyy/ *oliwkowy* ← *زَيْتُونٌ* /zaytūn/ *oliwki* (n. coll.): w kolorze oliwkowym, zielony wpadający w żółty’,
- *فُسْتُقِيّ* /fustuqiyy/ *pistacjowy* ← *فُسْتُقٌ* /fustuq/ *pistacje* (n. coll.): w kolorze pistacjowym, jasnozielony wpadający w żółty, przypominający kolor orzeszków pistacjowych’.

W języku polskim:

- *groszkowy* ‘jasny, rozbielony zielony’,
- *pistacjowy* ‘bladzielony’,
- *seledynowy* ‘o odcieniu mało intensywnym; bladzielony’,
- *trawiasty* ‘mający kolor trawy, jaskrawzielony’,
- *zgnilozielony* ‘kolor, który przypomina barwę gnijących liści; brunatnożółty’.

Kolor żółty

W języku arabskim:

- *لَيْمُونِيّ* /laymūniyy/ *cytrynowy* ← *لَيْمُونٌ* /laymūn/ *cytryna*,
- *كَهْرَمَانِيّ* /kahramāniyy/ *bursztynowy* ← *كَهْرَمَانٌ* /kahramān/ *bursztyn*: w kolorze bursztynu, żółty’,
- *دَهَبِيّ* /dahabiyy/ *złoty* ← *دَهَبٌ* /dahab/ *złoto*.

W języku polskim:

- *kanarkowy* ‘przypominający kolorem kanarka, jasnożółty’,
- *słomkowy* ‘mający jasnożółtą barwę, przypominającą kolor słomy’,
- *woskowy* ‘w kolorze wosku, bladożółty’,
- *złoty*.

Podstawami słowotwórczymi wymienionych powyżej niepodstawowych nazw kolorów są nazwy obiektów cechujących się charakterystyczną barwą: roślin i ich części, substancji wykorzystywanych jako barwniki, minerałów i metali, a także zwierząt (tylko w języku polskim) (Madeja 2010: 198).

Wnioski

Grupę podstawowych nazw kolorów według większości badaczy tworzy w języku polskim 11 nazw przymiotnikowych (*biały, czarny, czerwony, żółty, zielony, niebieski, brązowy, szary, fioletowy, pomarańczowy i różowy*), będących polskimi odpowiednikami nazw angielskich wymienionych przez Berlina i Kaya. Są to przymiotniki monoleksemiczne, synchronicznie niepodzielne słowotwórczo (lub takie, dla których motywacja rzeczownikowa jest osłabiona), niepodporządkowane semantycznie nazwom innych kolorów i wykazujące się nieograniczoną łączliwością. W języku arabskim kryteria sformułowane dla podstawowych nazw kolorów spełnia 6 nazw opartych na schemacie wyrazowym أَفْعَلٌ /ʾafʿal/ (أَسْوَدٌ /ʾaswad/ *czarny*, أَبْيَضٌ /ʾabyaḍ/ *biały*, أَحْمَرٌ /ʾaḥmar/ *czerwony*, أَصْفَرٌ /ʾaṣfar/ *żółty*, أَزْرَقٌ /ʾazraq/ *niebieski*, أَحْضَرٌ /ʾaḥḍar/ *zielony*), będących odpowiednikami 6 najbardziej uniwersalnych nazw w hierarchii Berlina i Kaya. Są to derywaty tworzone na bazie czasowników oznaczających stany, cechujące się stopniowalnością (pozostałe nazwy kolorów, które są derywatami odrzeczownikowymi, nie podlegają stopniowaniu).

Niepodstawowe nazwy kolorów w obu językach to przede wszystkim przymiotniki odrzeczownikowe. Tworzy się je za pomocą niewyspecjalizowanych znaczeniowo formantów sufiksalnych od rzeczowników będących nazwami roślin i ich części, substancji wykorzystywanych jako barwniki, minerałów i metali, a także zwierząt (tylko w języku polskim). Ich desygnaty stanowią zarazem prototypowe odniesienia niepodstawowych nazw kolorów.

Oba języki dysponują środkami pozwalającymi uzyskać znaczenia gradacyjne różnicujące intensywność barwy. Należy do nich stopniowanie względne (podlegają mu w zasadzie tylko podstawowe nazwy kolorów), które w języku polskim należy do słowotwórstwa, natomiast w języku arabskim jest domeną składni. W języku polskim większe natężenie barwy wskazuje się poprzez użycie stopniowania syntetycznego, a mniejsze – stopniowania analitycznego. W języku arabskim nazwy kolorów stopniuje się wyłącznie w sposób analityczny.

Stopniowaniu bezwzględnemu służą w języku polskim środki słowotwórcze: (i) derywaty sufiksalne wskazujące mniejszą intensywność barwy (deminutywa przymiotnikowe), np. *żółtawy*, (ii) sufiksalne formacje ekspresywne, które łączą element emocjonalnego nacechowania wypowiedzi ze wskazaniem dużego natężenia cechy, np. *bielutki*, (iii) złożenia przysłówkowo-przymiotnikowe konotujące szczególnie odcień barwy, np. *ciemnozielony*. W języku arabskim odcień barwy wskazuje się za pomocą zestawień dwóch przymiotników, z których pierwszy nazywa kolor, a drugi jego odcień, np. أَحْضَرٌ غَامِقٌ /ʾaḥḍar ḡāmiq/ *ciemnozielony*.

Bibliografia

- Al-Jehani N.M., 1990, Color terms in Mecca: A Sociolinguistic Perspective, *Anthropological Linguistics*, t. 32, nr 1/2, s. 163–174.
- Al-Ma‘ānī: قاموس ومعجم المعاني متعدد اللغات والمجالات <http://www.almaany.com/> (dostęp: luty - marzec 2016).
- Berlin B., Kay P., 1969, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, University of California Press, Berkeley.
- Danecki J., 2001, *Gramatyka języka arabskiego*, t. 1, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.
- Dunaj B. (red.), 1996, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Wydawnictwo Wilga, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., 2001, Kategorie słowotwórcze w perspektywie kognitywnej, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 469–484.
- Grzegorzczkowska R., Waszakowa K. (red.), 2000, *Studia z semantyki porównawczej część 1. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, Wydawnictwa UW, Warszawa.
- Grzegorzczkowska R., Waszakowa K. (red.), 2003, *Studia z semantyki porównawczej część 2. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne*, Wydawnictwa UW, Warszawa.
- Grzenia J., 1993, Założenia opisu pola semantycznego nazw barw w języku polskim, *Poradnik Językowy*, z. 4, s. 155–165.
- Holes C., 2004, *Modern Arabic. Structures, Functions, and Varieties*, Georgetown University Press, Washington.
- Jernudd B.H., White G.M., 1983, The Concept of Basic Color Terms: Variability in for and Arabic, *Anthropological Linguistics*, t. 25, nr 1, s. 61–81.
- Król I., 2011, Przymiotniki odrzeczownikowe w języku arabskim, [w:] *Orientalia Commemorativa*, Wydawnictwo UJ, Kraków, s. 147–162.
- Król I., 2013, Słowotwórstwo rzeczowników arabskich i polskich w ujęciu kontrastywnym, *Księgarnia Akademicka*, Kraków.
- Małeja A., 2010, Skąd pochodzą polskie nazwy kolorów, *Postscriptum Polonistyczne*, 2 (6), s. 197–217.
- Michera W., 1987, Kolory w procesie symbolizacji, [w:] *Symbol i poznanie: w poszukiwaniu koncepcji integrującej*, red. T. Kostyrko, PWN, Warszawa, s. 86–106.
- Nagórko A., 1987, *Zagadnienia derywacji przymiotników*, Wydawnictwa UW, Warszawa.
- Ryding K.C., 2005, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press.
- Satkiewicz H., 1969, *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, Wydawnictwa UW, Warszawa.
- Tokarski R., 2004, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Urban M., 2006, *Współczesne przymiotniki odrzeczownikowe z wybranymi formantami sufiksalnymi*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Wierzbicka A., 1992, Semantic Primitives and Semantic, [w:] *Frames, Frames and Contrasts, New Essays in Semantic and Lexical Organization*, red. A. Lehrer, E.F. Kittay, Hillsdale, s. 209–227.
- Wróbel H., 2001, *Gramatyka języka polskiego, OD NOWA*, Kraków.

SUMMARY

Color names in Polish and Modern Standard Arabic

Key words: basic color terms, non-basic color terms, word formation, Polish-Arabic contrastive analysis.
Słowa kluczowe: podstawowe nazwy kolorów, niepodstawowe nazwy kolorów, słowotwórstwo, analiza kontrastywna polsko-arabska.

This paper discusses ways of naming colors in Polish and Modern Standard Arabic. Assuming synchronic perspective, it reviews similarities and dissimilarities between word-formation systems of both languages. Part one deals with basic color terms and part two with non-basic color terms. It employs color-term classification offered by Berlin and Kay.